

Osmanlı Taşrasında Yetim Olmak: Nevşehir Örneği (1874-1926)

Being An Orphan in An Ottoman Subprovince: Nevşehir (1874-1926)

M. Murat ÖNTUĞ

ORCID: 0000-0003-0243-4091

E-Posta muratmustafa.ontug@usak.edu.tr

Prof. Dr., Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü,
Prof. Dr. Usak University Faculty of Sciences and Letters,
Department of History,
Uşak-Türkiye
ROR ID: 05es91y67

Serkan ERDOĞAN

ORCID: 0000-0002-9919-4479

E-Posta serkane6@gmail.com

Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, 100/2000 YÖK Bursiyeri,
PhD. student, Usak University Institute of Postgraduate Education
100/2000 Scholarship holder of CoHE,
Uşak-Türkiye
ROR ID: 05es91y67

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Öntuğ, M. Murat - Erdoğan, Serkan. "Osmanlı Taşrasında Yetim Olmak: Nevşehir Örneği (1874-1926)". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (Haziran 2023), 360-384. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1258010>

Date of Submission (<i>Geliş Tarihi</i>)	28. 02. 2023
Date of Acceptance (<i>Kabul Tarihi</i>)	08. 04. 2023
Date of Publication (<i>Yayın Tarihi</i>)	15. 06. 2023
Article Type (<i>Makale Türü</i>)	Research Article (<i>Araştırma Makalesi</i>)
Peer-Review (<i>Değerlendirme</i>)	Double anonymized - Two External (<i>İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme</i>).
Ethical Statement (<i>Etik Beyan</i>)	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>)
Plagiarism Checks (<i>Benzerlik Taraması</i>)	Yes (<i>Evet</i>) - Turnitin/ Ithenticate.
Conflicts of Interest (<i>Çıkar Çatışması</i>)	The author(s) has no conflict of interest to declare. (<i>Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.</i>)
Complaints (<i>Etik Beyan Adresi</i>)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (<i>Finansman</i>)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (<i>Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.</i>)
Copyright & License (<i>Telif Hakkı ve Lisans</i>)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (<i>Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.</i>)

Özet

Kâinatı yaratan ve idare eden Yüce Allah, yeryüzünün düzen ve dirliğini korumak, kollamak ve muhafaza etmek için “sünnetullah” doktrinin gereği insanoğlunu; Âdem ve Havvâ’dan yaratmıştır. Bu yaratılışın başlangıcı olduğu gibi sonu da vardır, bu da namütenahi olmayan ecel, yani ölümdür. Ebedi ve ezeli olmayan ölümün ise ne zaman, nerede ve nasıl olacağını başta Peygamberler olmak üzere Allah’tan başka kimse bilemez ve bilemeyecektir. Ölümlerden geriye, hayata tutunmak için baba ve ana desteğini kaybeden yetim ve öksüzler kalmaktadır. İslâm dinînin yüce öğütleri, bu husus üzerinde durmakta, hayatın her alanında sosyal dayanışma ve yardımlaşma üzerine sıklıkla vurgu yapmakta ve buna özen göstermektedir. Kur’an ve Sünnet ile yetimin yaşam alanı içerisinde sahip olduğu veya olmadığı haklarının korunması ve kollanmasını titizlikle konu edinmiş, faziletli ve erdemli bir yaşam sürmesi için birtakım şartlar ve esaslar çıkarılmıştır. Böylelikle yetimin korunması, barınması, kefâleti ve malının ihsan üzere değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Kur’an’da on iki sûrede, toplam yirmi üç yerde yetimin hakkının gasp edilmemesi ve ona zulmedilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Dünyaya kimsesiz olarak gelen İslâm Peygamberi, yetim hak ve hukukunun muhafaza edilmesi hususunda insanlığın fitratında var olan insani duygulara seslenerek önleyici, rağbet edici emir ve yasaklar getirmiştir. Bu yasak ve teşvikler Osmanlı’da devam etmiş ve yetimler, reşit olana kadar vasî gözetimi ve hayırseverlerin ve devlet kurumlarının desteği ile maddî-manevî korunmuştur. Nitekim Osmanlı toplumunda birçok vakıf, yetimhâne ve bilumûm kurumlar yetimlere dönük çok çeşitli hizmetler sunmuş; hatta zaman içerisinde yetim çocukların sayılarının artması ile onlara yönelik müstakil müesseseler tesis edilmiştir. İşbu müesseseler yetim çocukların sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi, topluma faydalı birer fert haline getirilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması adına önemli bir görev üstlenmiştir. Osmanlı tarihinde genel olarak “Eytâm Sandıkları” olarak adlandırılan bu kurumlar yetimlerin haklarını da korumuş ve modern manada bir “fon” gibi hareket ederek onların atalarından kalan menkul ve gayrimenkul emtialarını muhafaza etmiştir. Buna kanıt olarak da bu ayet gösterilmiştir: “Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin”. Ayette söz konusu “evlilik çağı” lafzından ergenlik çağının gerekliliği açıkça görülmüş ve yetimin mental ve fiziksel olarak rüşünü ispat etmesi istenmiştir. Her ne kadar İslâmî bir bağlamla ilişkilendirilmiş ve şeriatla doğrudan bir bağları haizmiş gibi gözükse de işbu kurumlar yalnızca Müslüman yetimler ile ilgilenmemiş; aynı zamanda, “Allah’ın Müslüman Devletlere Emaneti” olarak kabul edilen, semavi dinlere mensup yetimler de bu kurumlardan fazlasıyla istifade etmiştir. Bu bağlamda, işbu çalışmanın konusunu oluşturan Nevşehir Kazâsı da sahip olduğu bu özellik hasebiyle seçilmiş; bölgede bulunan Hristiyan yetim sayısının fazlalığı mezkûr müessesenin kapsamını daha iyi anlamak adına farklı bir perspektif sunmuştur. Ezcümlle, Osmanlı yetimlerini esas alan bu çalışmada, Nevşehir Kazâsına ait, 1874-1926 yıllarını kapsayan mahkeme kayıtları ve vilâyet salnâmeleri incelenerek Eytâm Sandığı kurumunun yetimler üzerindeki etkisi ve onların haklarının korunmasındaki rolü hem bölgesel olarak hem de Çanakkale ve Eskişehir-Sivrihisar gibi taşra bölgeleriyle karşılaştırılarak umûmî manada irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Müesseseleri, Kur’an, Yetim, Osmanlı, Eytâm Sandığı, Nevşehir.

Abstract

The Supreme God, who created and governs the universe, has created human beings, starting from Adam and Eve, in accordance with the doctrine of "sunnatullah" to protect, safeguard, and preserve the order and balance of the earth. The beginning of this creation is also its end, which is the endless death, that no one, except for the Prophets and Allah, knows when, where, and how it will happen. When someone dies, they leave behind orphans who have lost the support of their parents and need help to survive. The noble teachings of Islam emphasize the importance of social solidarity and cooperation in every aspect of life, particularly in the case of orphans. The Quran and the Sunnah carefully protect and uphold the rights of orphans, establish certain conditions and principles for them to lead a virtuous life, and aim to protect them, provide shelter and care for them, and make the best use of their property. The Prophet of Islam, who was himself an orphan, called upon humanity's innate humane emotions to protect and safeguard the rights of orphans. In the Ottoman Empire, these principles continued, and orphans were protected and supported financially and morally until they reached adulthood through the care of their guardians and the support of philanthropists and state institutions. Many waqfs, orphanages, and various other institutions in Ottoman society have provided a variety of services for orphans and even established independent institutions for them as their numbers increased over time. These institutions have played an important role in ensuring that orphaned children are raised in a healthy environment and become productive members of society while meeting their needs. Generally referred to as "Eytâm Sandıkları" in Ottoman history, these institutions have also protected the rights of orphans and acted as a "fund" by safeguarding their ancestral assets and real estate. The verse "Test the orphans until they reach the age of marriage, and if you find them to be mature enough, give them their property" is cited as evidence for this. Although these institutions have been associated with Islamic contexts and appear to have a direct connection with Islamic law, they have not only cared for Muslim orphans but have also helped orphans of other religions, who are considered the "Trust of God to Muslim States." This is why the subject of this study, Nevşehir District, was chosen, as it had a large number of Christian orphans who also benefited from these institutions. Briefly, in this study, which focuses on the orphans who lived in the Ottoman Empire, the impact of orphan funds on the orphans and their role in protecting their rights have been attempted to discuss by analyzing the court records between the years 1874-1926 and province yearbooks in both local and communal contexts by comparing Nevşehir to some rural districts such as Çanakkale and Eskişehir-Sivrihisar.

Keywords: Ottoman Institutions, The Qur'ân, Orphan, The Ottoman Empire, Orphan Fund, Nevşehir.

“Yetimlere mallarını verin ve murdar olanla temiz olanı değiştirmeyin. Onların mallarını mallarınıza katarak yemeyin. Çünkü bu, büyük bir suçtur”

Nisâ Sûresi 2. Âyet.

Giriş

İslâm inancına göre toplumsal bir varlık olarak yaratılmış olan ve diğer varlıkların üstlenemediği sorumlulukları sırtlanan insanoğlu; yaşama, bir dinî benimseme ve yaşamın gerekliliklerine göre hareket etme, sonuçlarına katlanmak şartıyla dilediği davranışı sergileme, mülk edinme, seyahat etme, cinsiyet hakları ve iffet gibi temel haklara sahip hür ve eşit bireyler olarak toplumda yer edinmiştir.¹ Bir arada yaşamanın bir gereği ve neticesi olarak toplum içinde zamanla ortaya çıkan dayanışma ruhu, bu hakları daha da önemli hale getirmiş ve yardımlaşma, toplumun kilit taşlarından birini teşkil etmeye başlamıştır. Bu vesile ile himaye edilmeye muhtaç olduklarından dolayı yetimlere ayrı bir önem verilmiş ve onlar adeta İslâm toplumlarının “insânü’l-ayn”ı haline gelmişlerdir. Keza yetim haklarının korunmasına Türk-İslâm devletlerinde ehemmiyet gösterilmiş ve bu amaca yönelik birtakım hukuki düzenlemeler ve idari müesseseler tesis edilmiştir.² şer’i hukuka önemli bir yer atfedilen Osmanlı Devleti de yetim haklarını aynı hassasiyetle muhafaza etmiş, gerek yetimlerin gerek diğer bakıma/yardıma muhtaç insanların yaşadıkları toplum içerisinde hayatlarını idame ettirebilmeleri adına çeşitli kurumları faaliyete geçirmiştir. Hatta, Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu bu hüviyet modern manada “sosyal devlet” niteliği kazanmasına yardım etmiş ve bahsi geçen kurumlar zamanın ve şartların gerekliliklerine göre değişiklik göstermiştir. Dolayısıyla, devletin kurmuş olduğu bu kurumlar kendilerine has özellikleriyle yüzyıllar boyunca topluma hizmet etmiş; eğitim, dinî hizmetler, yetim ve öksüzlerin himayesi gibi, yetimlerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bütün masrafların karşılandığı sosyal vakıflar olmuştur.³ Yine Osmanlı Devleti’nde söz konusu ianelere yönelik başka teşkilatların da koşullara göre tevârüs edildiğine tesadüf edilmektedir. Bu kuruluşlara, Islahhâneler, Dârüşşafaka ve Balkan Savaşları’nda şehit olanların çocuklarının korunması

¹ İlhan Kutluer, “İnsan”, *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 22/320.

² Nesimi Yazıcı, “Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı değerlendirmeler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2007), 3-5.

³ Tahsin Özcan, “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2006), 104-105.

amacına yönelik olarak kurulan Dârüleytâmılar gibi kurumlar örnek gösterilebilir.⁴ Kurulan bu teşkilatların yanında Osmanlı Devleti, yetimlerin mallarını muhafaza etmek ve toplum içerisindeki ekonomik bağımsızlıklarını idame ettirebilmek adına, miras yoluyla kalan menkul ve gayrimenkul malların vasîler tarafından işletilmesi, var olan sermayenin kontrolü, yetimlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması gibi umumi hakların teminat altına alındığı Eytâm Sandıklarını kurmuştur.⁵ Temel olarak, İstanbul’da kurulan ve ardından tüm Osmanlı coğrafyasına yayılan bu kurumlar; yetim ve öksüz kalmış çocukların atalarından kendilerine bırakılan menkul ve gayrimenkullerin toplanarak onlar adına kullanıldığı ve böylece, reşit olan çocukların topluma daha hazırlıklı bir şekilde katılmalarına destek verildiği yerler olmuştur.

İlgili çalışmanın ilerleyen kısımlarında vurgulanacağı üzere Eytâm Sandıkları zaman içerisinde hatırı sayılır kurumlar haline gelerek hem toplumsal hem de mali açıdan kuvvetli birer müesseseye dönüşmüştür. Nitekim 1866 yılı itibarıyla her vilâyet ve kazâda kurulması karar kılınmış olan bu müessesenin, şer’i mahkemelere bağlı olacak şekilde iki daimî âzâ, defterdâr, muhâsebeci, mâl müdürü, müftü ve eytâm müdüründen müteşekkil olması hedeflenmiştir.⁶ Ancak hedeflenen bu kararın Nevşehir’de uygulandığını söylemek güçtür. Dönemin kayıtlarına bakıldığında ve bölgede görev yapmış olan memurlar tetkik edildiğinde bu memurların bir eytâm müdürü, mâl müdürü, şühüdü’-l-hâl ve ihtiyaç dahilinde yetim mallarının zayi olmaması için piyasa değerini belirleyen dellaları kapsadığı görülmektedir. Yani, merkezde alınan kararların taşrada şartlar ve imkânlar dahilinde uygulandığını söylemek mümkündür. Buradan da anlaşılacağı üzere yaşanan bir dizi zorluğa rağmen eytâm sandıkları bir şekilde var olmayı başarabilmiş “her ne kadar işleyiş ve memuriyet bakımından birtakım bölgesel farklılıklar görülse de eytâm sandıklarının varlığı bir şekilde muhafaza edilmiş ve bu kurumlar Osmanlı Devleti’nde “sosyal devlet” anlayışının temsil edilmesini salık vermiştir”.

⁴ Ahmet Yüksel, “Osmanlı Devleti’nde Dul ve Yetimler”, *Şarkiyat Mecmuası*, 8 (1998), 331.

⁵ Mehmet Çanlı, “Tarihî Süreç İçerisinde Eytâm Sandıklarının Hukuki Mevzuatı ve Karşılaştığı Sorunlar (1851-1920)”, *Uluslararası Türkçe Kültür Edebiyat Dergisi*, 9/3 (2020), 1301-1303.

⁶ Furkan Şahin, *Eytâm Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 71-72.

1. Osmanlı Toplumunda Yetimin Yeri

Yetimler, Türk tarihinde her zaman ayrı bir öneme sahip konulardan biri olmuştur. Bu konuya ciddi bir önem veren ve yetimlere yönelik müstakil kurumlar tesis eden Osmanlı Devleti'nde de yetim haklarının korunmasına özen gösterilmiş; onların haklarının suistimal edilmesine, onlara karşı mütecevaz hareketlerde bulunulmasına ve hatta onlara zarar verilmesine mâni olabilmek için bir dizi önlem alınmıştır. Bunların başında da "avârız" veya "müessesât-ı hayriyye" isimlerini taşıyan vakıfların kurulması gelmiştir.⁷ Bu vakıflar, toplumda hayatını idame etme noktasında zorluk çeken ve insan desteğine maddî-manevî ihtiyaç duyan kişilere yönelik sosyal yardım ve dayanışmayı organize ve finanse edici özelliğe sahip olup bilhassa ekonomik ve sosyal açıdan güçsüz, kimsesiz ve fakir kimselerin maddî-manevî sığınak yerleri olmuştur. Osmanlı Devleti, kahir ekseriyetle savaş zamanlarında ve ihtiyaç hâsıl olduğunda hane başına alınan avârız vergisini ödeyecek gücü olmayanlar için köy ve mahallelerde "Avârız Vakıfları"nı kurmuştur".⁸ Bu verginin zamanla önemini kaybetmesiyle vakıfta toplanan paralar, afetzedelere, kimsesiz kızların evlendirilmesine ve yetim kalan çocukların ihtiyaçlarına sarf edilmiştir. Doğal olarak, "Avârız Vakıfları"nda toplanan bu paralar vasıtasıyla yetim çocuklar, Osmanlı Devleti'nde hukuken himaye ve koruma altına alınmış; ailesini kaybeden ve kimsesiz kalan bu çocukların kendi kaderlerine bırakılmasına engel olunmaya çalışılmıştır. Diğer bir deyişle, annesiz, babasız veya hem annesini hem de babasını kaybetmiş olan bu çocuklar salimen yetiştirilerek etraflarındaki insanların onları kullanmalarına ve bazı durumlarda da görüldüğü gibi akrabaları tarafından suistimal edilmelerine karşı tedbirler alınmıştır. Bu bağlamda, zamanla yetim sayılarının artmasıyla devlet, onların haklarını daha iyi koruyabilmek için çeşitli hukuki değişikliklere gitmiş ve daha da önemlisi, yetimlerin koruyucusu onların akrabaları değil; bizatihi "Osmanlı Devleti" olmuştur. Bu bağlamda devlet, *şer'i mahkemeler* vasıtasıyla, yetim veya kimsesiz kalan çocukların aile terbiyesi ve kültürü almaları, istikballerinin hazırlanması için "vasîlik"⁹ adıyla kayıtlara geçen bir nizâm

⁷ Yüksel, "Osmanlı Devleti'nde Dul ve Yetimler", 331.

⁸ İsmail Kıvrım, "Mahalle Avârız Vakıfları (17. Yüzyıl Ayntab Örneği)", *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmalar Dergisi*, 2/2 (2019), 35-36.

⁹ Vasî: Engelli veya yetim kişilerin haklarını korumak üzere mahkeme kararıyla imza yetkisini kullanan veya malını yöneten kimse.

kurmuştur.¹⁰ Vasîler, yetimlere ait malların hukuki çerçevede özel korumaya alınması gayesiyle teşkil edilen eytâm mallarının yürütücüsü konumundadırlar. Kaynaklarda “vasî-i muhtâr” olarak da ifade edilen vasî, genellikle yetimin birinci derece akrabasından seçilmektedir.¹¹ *Seçilmiş vasî* anlamına gelen kişinin göreve getirilmesi *kibel-i şer’-i şerîften vasî nasb ve ta’yîn olundukda*¹² ile gerçekleşmektedir. Devlet tarafından tayin edilen vasîlere bölgenin yerel yöneticileri veya tanınmış simalarının şahitlik yapması, yetim haklarının bekasına ve devletin yetimlere göstermiş olduğu öneme örnek teşkil etmesi bakımından kayda değerdir. Keza ilgili çalışmanın temelini oluşturan Nevşehir’e bağlı Civarzile Köyü’nde Devlet-i Âliye’nin Rum milletinden bir fert olarak yaşayıp burada ölen Yuva’nın yetim kalan üç çocuğu için vasî olarak atanan dayısı Mosî’ye, köyün muhtâr-ı evvel ve sâni’sinin *mu’arref ve şühüdü’l-hâl* olarak eşlik etmesi bu duruma güzel bir örnektir.¹³ Devletin bu adımı atmasındaki amacın temelinde, yetim kalan yavruyu kendisine karşı gelebilecek suiistimallerden koruma çabası yatmaktadır. Nitekim 1580 yılında "Osman" ve "Hüseyin" namlı yetimlerin üç yüz bin akçesini alıp firar eden vasî Hasan’ın ivedilikle yakalanarak cezalandırılmasının istenmesi örneğinde vasîliğin yalnızca tek bir kişiye bırakıldığında ne gibi suiistimallerin yaşanabileceği gözler önüne serilmiştir.¹⁴ Hiç şüphesiz ebeveynlerinden kalan malların yetimlerin ellerinden alınması sadece İslami kurallara karşı gelmekle alakalı olmayıp toplumun insicamını ciddi anlamda zedelediğinden vasîlik kavramına devletin de müdahil olması büyük bir zarurilikten kaynaklanmıştır.¹⁵ Bu nedenle, devlet yetimleri

¹⁰ Fatih Bozkurt, “Yetimi Kolla, Malını Korum! Tereke Defterleri ve Yetim Malları (1785-1875)”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2/3, (2012), 77-79.

¹¹ *Nevşehir Şer’iyye Sicili* (1308-1324), Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat, (Nevşehir Şer’iyye Sicilleri), No. 6, 108.

¹² *Nevşehir Şer’iyye Sicili* (1308-1324), 378.

¹³ Serkan Erdoğan, *13 Numaralı Nevşehir Şer’iyye Sicili (H. Recep 1326/M. Temmuz-Ağustos 1908/H. Ramazan 1328/M. Eylül-Ekim 1910) Transkripsiyon ve Genel Değerlendirme*, (Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 474.

¹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Mühimme Defterleri [A. DVNSMHM.] No. 36, 710.

¹⁵ Osmanlı Devleti’nin yetim haklarına müdahil olarak belirleyici bir konuma ulaşması da maalesef yetim haklarının yeterli düzeyde korunmasını sağlayamamıştır. Özellikle devletin yetim hakları konusunda söz sahibi olmaya başladığı 18. yüzyılda kadılar ve çeşitli devlet memurları vasîlerle iş birliğine giderek yetimleri ve onların haklarını suistimal etmeye devam etmiş ve dolayısıyla, devlet ilgili konuda daha sert ve daha ağır tedbirler almak durumunda kalmıştır. Bu bağlamda, işletilmek üzere yetime kalan paradan vergi alınması kati suretle reddedilmiş, güvenilir bir kefil ile istirbâh edilecek meblâğa ise bin akçeye üç akçeden fazla masraf alınmaması ve devlet memurlarının rüşvet almalarına ve mültemise dönüşmelerine engel teşkil etmesi adına para akışının kontrolsüz bir şekilde yapılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Nitekim 18. yüzyıla ait bir hükümde yetim hakları ile alakalı şunlar söylenmiştir: “*Vasîler ve nâzırlar yahud eytâmın akrabalarından biri nizâ’ edip tekrar ferman ve mübâşir alıp üslûb-ı sâbık üzre resm ve harç diyü eytâm balığ olunca yine müceb-i mâl-ı mahfûzları telef ve zayi’ olup eytâma küllî gadr olunmağın bu mâkule mevcûd ve mahfûz yahud def’-i iştibâh için huzûr-ı şer’de ta’dadı iktizâ eden der-kise mâl-ı eytâmdan resm ve ücret-i kifâyet namıyla bir akçe ve bir habbe alınmayıp ancak vech-i sâbık-ı meşrûh üzre mâ’rifet-i şer’le ve rehn-i kâvî ve kefil-i melî ile i’-mâl olunan mâl-ı eytâmın nemâsi ve ‘akâr ve metâ’in icâre mahsulâtı*

suistimal edenleri en ağır şekilde cezalandırmıştır. Bu hususta yetimlere kalan ev, değirmen ve arazi gibi gayrimenkullerin satılması veya kiraya verilmesi, nakit paralarının değer kaybetmemesi ve haksız iktisabın önüne geçilmesi bakımından önem arz etmiştir. Devlet destekli “vasîlik” makamının gittikçe önemli bir hal alması ve daha da önemlisi, bu müessesenin kontrol ettiği gelir hacminin genişlemesi bu kurumun daha organize ve teşkilatlı bir yapı kazanması gerektiğini de göstermiştir. Bilhâssa, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı ordusunda yer alan asker sayısının artmasına paralel olarak babasız kalan çocuk sayısının artması bu sürece ivme kazandırmış; kadı, naip, kassâm ve muhtâr gibi esas alanları devletin farklı mecraları olan devlet memurlarının bu işe eskisi kadar zaman ayıramamalarına sebebiyet vermiştir. Doğal olarak, devletin farklı kademelerinde yer alan devlet memurlarının yetim çocuklarla alakalı meselelerde yetersiz kalması bu alana yönelik müstakîl ıslahatların yapılmasında etkili olmuş ve nihayetinde, Eytâm Sandıkları ortaya çıkmıştır. İlk olarak İstanbul’da ortaya çıkan bu kurumun temel gayesi yetimlerin haklarını korumak ve onların statülerini doğru şekilde tesis edebilmek olmuş; bu kurum, hem çevredekilerin hem de devlet memurlarının onları suistimal etmelerini engelleyerek devlet otoritesinin zedelenmesine mâni olmuştur. Diğer bir deyişle, yetimlerin ve öksüzlerin malları ilgili sandıklar tarafından teminat altına alınmış ve onların birer fert haline geldikten sonra daha iyi bir yaşam sürmelerine katkıda bulunulmuştur. Keza var olan bu kurumun önemi kısa sürede ortaya çıkmış ve zaman içerisinde tüm Osmanlı coğrafyası bu tarz kurumlara ev sahipliği yapmıştır. Kurulduğu yıl olan 1851’den 1908’e kadar “Eytâm Sandığı” adıyla anılan bu müessese, daha sonraları “Eytâm İdânât Sandığı” adını almıştır. Hatta, ilgili kurumun sahip olduğu gelirin çok büyük boyutlara ulaşması bu kurumun aynı zamanda bir banka kurmasına da vesile olmuş; “Emlâk ve Eytâm Bankası” adı verilen bu kurum 1926 yılında hizmete girmiştir.¹⁶

zabt ve tebyîn-i îrâd ve mesârif için hesâb olunup bu güne muhâsebeden ancak bin akçede üç akçe alınıp nisfi ücret-i kitâbet ve nisf-ı ahârı mübâşiriyye olup kezâlik mürtezika-i evkâf mütevellîlerinin muhâsebelerine tâlib olup mübâşir ile muhâsabeleri görüldükde mevcûd der-kise olan mâl-ı vakfdan dahi resm-î muhâsebe ve ücret-i kadem namıyla bin akçede vech-i sâbık üzere üç akçeden ziyade alınmamak için evâmîr-i şerife verilip düsturû’l-amel kılınmak”. İlgili hükmün tam metni için bakınız: BOA, A. DVNSMHM, No. 36, 710. Hatta, devlet tarafından yürürlüğe konmuş bu hükmün devamında da çocuklara kalan malların, kadılar ya da vasîler tarafından ziyan edilmeden sistemli bir biçimde kaydedilerek güvenli yerlerde saklanması gerektiği vurgulanmıştır: “Memâlik-i mahrûsede vefat edip verese-i sığârına terk edenlerin vasîleri emvâl-i sığârı ma’rifet-i şer’le bezâzistan ve ânun misillü me’men ve mahfûz mahalde der-kise mevcûd hıfz üzere iken...”.

¹⁶ İlhami Yurdakul, “Osmanlı’da Yetimler ve Söğüt Darüleytamı, Kenan Göçer”, *Tarih Boyunca Söğüt ve Kültürü*, ed. Taner Bilgin vd. (Ankara: Başkent Klişe Matbaacılık, 2015), 15.; Kenan Göçer, “Bankacılığımızda Tekâmül ve Emlâk ve Eytâm Bankası”, *Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3/1 (2017), 111.

2. Nevşehir Eytâm Sandığı

Nevşehir'deki Eytâm Sandıklarının tam olarak ne zaman kurulduğuna dair net bir bilgi bulunmamakla birlikte kurum adının ilk defa 1874 yılında yetim mallarının taksimi hususundaki bir davada “*Emvâli Eytâm Müdürü bulunan İzzet Bey ibn Tahir Bey'in taleb ve ma'arifet ve ma'arifetleriyle tahrîr ve terkîm ve bi'l-müzâyede bey'u fîrûht olunarak beyne'l-verâse tevzî' ve taksîm*”¹⁷ ibaresiyle geçtiği görülmektedir. Nitekim bu ve benzeri ibarelerin geçtiği ve Eytâm Sandıklarının taşrada vüsat bulunduğu 1852/1269-1881/1298 yıllara tevâfuk eden iki numaralı Nevşehir Şer'iyeye Sicili incelendiğinde 1276/1859 tarihinden sonra “*mâ'rifet-i şer'le muharrîr olunan tereke ve mütefrriâtından alınan harçların...*” ibaresiyle görülecek tereke davalarında

“*Elli yedinci madde hasbe'l-nizâm üç senede bir kere emvâl-i eytâm muhâsebesi ru'yet olunarak ba'de ihrâci'l-mesârif fazla kaldığı halde asıl mala sirâyet etmemek üzere fazlanın kâfi olduğu merteye mecmû' maldan harc-ı muhâsebe olarak kisede beş gurusu alınacaktır fakat hasbe'l-icab bir sene mürurunda muhâsebesi ru'yet olduğu sûrette zikr olunan harc-ı muhâsebenin sülüsü ve iki sene mürurunda ru'yet olduğu takdirde sülüsân ve üç sene veyahud ziyâde mürûrunda ru'yet olunur ise sâlifü'z-zikr kisede beş gurusu alınacaktır ve eğer ba'de ihrâci'l-mesârif fazla kalmaz ise harc-ı muhâsebe alınmayıp ber vech-i hasebî ru'yet olunacaktır*”¹⁸

İbaresinden de anlaşılacağı üzere 1866 yılından itibaren Osmanlı taşrasında kurulacak olan Eytâm Sandıklarının işleyişi ve yetim terekesinden alınacak harçlar ile ilgili nizâmmelerin suretleri dönemin kadısı tarafından Nevşehir Bölge Mahkemesinde tutulan sicillere derç edilmiştir.¹⁹ Derç edilmiş olan nizâmname ve şer'iyeye sicillerine binaen Nevşehir'deki yetimler ile ilgili taksim ve tevzî konularında “*sigârı mezbûrenin hisse-i irsiyeleri vasî-i mezbûr talebiylebi'l-müzâyede bey'u fîrûht olunarak beyne'l-verâse tevzî' ve taksîm*”²⁰ ibarelerinin sıklıkla tahrîr edildiği görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Nevşehir'de 1874 yılından evvel yetimler ile alakalı meselelerin eski usullerle çözüldüğü görülmüş ve Eytâm Sandıkları gibi organize bir müessesenin adı zikredilmemiştir. Daha da önemlisi, 1866 yılından sonra²¹ Osmanlı'nın farklı coğrafyalarında kurulmaya başlanan Eytâm Sandıklarının henüz Anadolu'da yeterli ölçüde tesisleşemediği göz önüne alınırsa işbu vesikalarda “Nevşehir Eytâm Sandıkları” gibi bir ibarenin yer almaması olağandır. Dolayısıyla, 1866 yılından sonra Nevşehir'e ait vesikalar incelendiğinde kahir ekseriyetle

¹⁷ *Nevşehir Şer'iyeye Sicili* (1270-1298), Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 2, 174.

¹⁸ Mezkûr hüküm ve bölgeye gönderilen diğer nizâmmeler için bakınız. *Nevşehir Şer'iyeye Sicili* (1270-1298), 91.

¹⁹ *Nevşehir Şer'iyeye Sicili* (1270-1298), 120.

²⁰ Bu ve benzeri hükümler için bakınız: *Nevşehir Şer'iyeye Sicili* (1270-1298), 120-172.

²¹ Şahin, *Eytâm Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler*, 72.

"vasîlik makamı" ibaresine rastlanmış; Eytâm Sandıklarına ait ilk bilgilerin 1874 yılına dayandığı görülmüştür.²² Tüm bu bilgiler ışığında da Nevşehir Eytâm Sandığının kuruluşunu 1874 yılı olarak kabul etmek mümkündür.

Nevşehir'de 1874 yılında kurulan bu müessese kısa bir zaman içerisinde yoğun bir teveccühle karşılandığından yüksek bir meblâğa ulaşmış; kurumun bütçesi Anadolu'daki muadillerinin önüne geçmiştir. Bu nedenle, Nevşehir'de faaliyet gösteren bu kurumda görev yapacak memurlar büyük önem arz etmiş ve ciddi bir sorumluluk üstlenmişlerdir. Keza Eytâm Sandıklarında çalışan görevlilerin kendi zimmetlerine para geçirmelerini engellemek için ilgili kuruma liderlik etmesi beklenen müdürün kefâletle seçilmesi gerekli görülmüştür. Hatta, yalnızca Eytâm Sandığı müdürü için değil; aynı zamanda, ona kefil olanlardan da kefâlet istenmiştir.²³ Diğer bir deyişle, kurum ve kuruma bağlı tüm görevlilerin birbirlerine kefil olmaları sağlanarak olası usulsüzlüklerin ve suistimallerin önüne geçilmiştir; zira zincirleme şeklindeki bu kefâlet sisteminde olası bir usulsüzlükte tüm görevli personel ihmalden veya suistimalden ötürü sorumlu tutulmuştur. Bu maksatla, Eytâm Müdürlüğüne seçilen memurun ve kefil olanların mal beyanları yapılmış ve mal beyanında yer alan malların dışında terekelerine kaydedilen mallardan zimmetine mal veya para geçirdiği anlaşılmalardan dolayı cezai yaptırımlarda bulunulmuştur. Örneğin, bölge Eytâm Müdürlüğüne tayin olunan, Nevşehir'in Câmî-i Cedîd Mahallesi'nden Bekir Sıtkı Efendi'nin zimmetine mal ya da para geçirdiği anlaşılırsa derhâl iade edilmesine dair yazılan belgede, Bekir Sıtkı Efendi'nin mallarının kaydı yapılmış; olası bir suistimalde kendisine uygulanabilecek hukukî yaptırımlardan söz edilmiştir. Bu bağlamda, Bekir Sıtkı Efendi'den Nevşehir Ziraat Bankası'nda ne kadar parası olduğuna dair bir belge istenmiş ve ilgili belge, Mâl Müdürlüğünden alınan, kayıtlı malların listesinin yer aldığı başka bir vesika ile desteklenmiştir. Bu bilgiler ışığında da mezkûr kişiye kefâlet edecek kimselerin mufassal bilgilerle kendisine şahadet etmesi istenmiştir. Böylelikle, sandıkta toplanan yüksek tutarlı

²² *Nevşehir Şer'iyye Sicili* (1270-1298), 120.

²³ Bu bağlamda Nevşehir Kazâsı Eytâm Müdürlüğüne atanan Tahsin Efendi'ye kefil olanlar için kullanılan ibare şu şekildedir: "*Nevşehir Mahkeme-i Şer'iyye Kâtibi Câmî-i Cedîd Mahallesinden Seyyid Efendizâde Tahsin bin Mustafa Efendi kefâlet eden Nar Karyesi'nin Aşağı Mahallesinden Ahmed Dedeoğlu Ali bin Hacı Halil ile mûmâ-ileyhin mâl ve tapu kalemlerinden ihrâc edilen emlâk ve arazileri on bin gurus kefâleti te'mîne kâfi görülmüş olmağla ale'l-usûl tasdik*". Keffillerin kefilini yörenin yerel yöneticilerinin de tasdik etmesi gerekiyordu. Nitekim kefil olarak intihâp edilen mezkûr kişileri, Nevşehir Kaymakamı Hüseyin Sabri, Naib Mehmed Mansur, Metropolit Vekili Papa Nekdiryos, Mâl Müdürü Şadi Efendi, Tâhriyat Kâtibi Osman Efendi ve mahkeme âzâlarının da onaylaması gerekiyordu. Detaylı bilgi için bakınız: Erdoğan, *13 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicili*, 158-161.

meblâğ teminat altına alınmış; müdürlerin irtikâp²⁴ yapmasının da önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ardından, sandığın kurulması ve müdürün göreve başlaması ile yetimlerle alakalı işlemlerde sandık uhdesine geçilmiştir.

Sandiğa atanan müdürün kefâlet işlemlerinin tamamlanmasının ardından sandığa bağlı yetimlerin terekelerinin tutulması ile ilgili sürecin ilk safhası başlatılmıştır. Akabinde, müdür, Nevşehir Eytâm Sandığına bağlı tüm yetimlerin sahip olduğu menkul ve gayrimenkul malları detaylı bir şekilde kontrol edip var olan kayıtlarda herhangi bir oynama veya suistimal yapıp yapılmadığını tetkik etmiştir; zira sandıkta yetimin ebeveynine ait tüm mal varlığının dökümü tutulduğu için var olan kayıtların sağlamlasının yapılması büyük bir önem arz etmiştir. İlgili kayıtların sahit ve güvenirliliğine müteakip bölgede ölmüş olan ve arkasında “âkil-bâliğ” yaşına ulaşmamış, biyolojik-cinsî-ergenlik farkındalığından uzak, maddî-manevî ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar küçük yaşta çocuğu²⁵ bulunan kişilerin terekeleri incelenerek onların kayıtları yapılmıştır. Burada önemli olan nokta, çocuğun yukarıda bahsedilen özelliklerden en az bir tanesine sahip olması, diğeri bir ifade ile çocuğun kendine bakamayacak veya reşit sayılamayacak bir ahval içerisinde olmasıdır. Bu nedenle, Eytâm Sandığına yetim kalmış olan tüm çocukların kayıtları değil, sadece yukarıda bahsi geçen özelliklere hâiz olanların terekeleri bırakılmıştır. Bu hususun da başarılı bir şekilde ifâ edilmesi ile Eytâm Sandığına kaydı yapılan ve terekesi tutulan yetim çocuk için, kadı ve şühûdü'l-hâl huzurunda, “*sinn-i rüşd ve sedâdlarına değîn tesviye-i umûrlarına kibel-i şer'den bir vasî nasb ve ta'yîn olunmak ehemm ve elzem olmağın emânet ile ma'rûf ve istikâmetle mavsûf ve her vechile vesâyet uhdesinden gelmeğe kâdir idüğü zeyl-i vesîkada muharreru'l-esâmî müslimîn ihbârlarıyla lede's-şer'i'l-enver zâhir ve mütehakkık olan işbu bâ'isû'l-vesîka*”²⁶ ibaresiyle vasî atama işlemine geçilmiştir. Önderliğini bölgede görev yapan kadının üstlendiği meclis yoluyla yetim kalmış olan çocuğa “vasîlik” yapması muhtemel kişilerin kimler olduğu belirlenerek adaylar arasındaki en güvenilir kişi yetimin “vasîsi” olma şerefine nail olmuştur. Bu sayede,

²⁴ 1914 yılında Hacı Sofuoğlu Hasan'ın Nevşehir'den Dahîliye Nezâretine göndermiş olduğu telgrafta, Eytâm Sandığına olan borcu hasebiyle sandığın usulsüz muamelesiyle mallarına icrâ dairesince el konulmuş, sahip olduğu malın beşte biri ise satılmıştır. Sandığın yapmış olduğu bu usulsüzlük sebebiyle ailesi geçinemez duruma gelmiştir. Bu bakımdan, bu durumun yaratmış olduğu olumsuz neticelerin giderilmesini istemiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye [DH.H], No. 47, Gömlek No. 79, 1-2.

²⁵ Çocukluk, doğumdan temyîz yaşına ve temyîzden ergenliğe yani “âkil-bâliğ” yaşına kadar iki kısma ayrılır. İlk dönemdeki çocuğa “gayr-i mümeyyiz (0-7)”, ikinci dönemdeki çocuğa ise “mümeyyiz (7-15)” denir. Dolayısıyla, çocuk, gayr-i mümeyyiz döneminde hayatın akışının, karşılaştığı durumların zarar ya da fayda derecesinin bilincinde değildir.

²⁶ Nevşehir Şer'iyeye Sicili (1332-1339), Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 19, 25.

aralarında imam, muhtâr, şühüdül-hâl ve kassâm gibi din ve devlet görevlilerinin bulunduğu bir meclisin ortak bir karar alarak “vasîlik” görevinin en iyi şekilde yürütülmesine ön ayak olunmuştur.²⁷ İlgili meclisin belirli bir kişiyi “vasî” tayin etmesinden sonra kassâm²⁸, müteveffanın mal taksimini başlatmıştır. Kassâmın ilgili ameliyeyi muvaffakiyetle ikmal etmesinden sonra “*ma’rifeti ve ma’rifet-i şer’le eytâm müdürü hazır olduğu halde tahrîr ve tereke edilerek beynlerinde bi’l- müzâyede fûrûht edilib*”²⁹ ibaresinden hareketle Eytâm Müdürü devreye girmiş ve sürece dair tüm sorumluluğu üzerine almıştır. Keza Eytâm Müdürü, yetime kalan gayrimenkul malı varisler arasında müzâyede ile taksim ettikten sonra yetime kalan para ve gayrimenkulü sandıkta korumak ve işletmek, vasî ise yetimin istek ve temel ihtiyaçlarını, sandığın belirlemiş olduğu belirli miktarda nafaka ile karşılamak ile mükelleftir.³⁰

Bu noktada kayda değer bir hususun altını çizmek son derece önemlidir. Her ne kadar sandıkların ortaya çıkışındaki amaç yetim mallarının olası suiistimallerden korunmasını sağlamak ve onların haklarının muhafaza edilmesine destek vermek olsa da sandıklarda biriken paranın zaman içerisinde artmasıyla devlet var olan bu parayı farklı şekillerde kullanma yoluna giderek onu “güvenli bir şekilde” saklamıştır. Bu sayede, sandıkta biriken para devlet tarafından kontrol edilerek dolaşıma sokulmuş ve aralarında muhtârlık ve belediye gibi yerel idarelerin bulunduğu hizmet kanallarına sübvansede edilmiştir.³¹ Başka bir ifade ile yetimlere ait olan gelirin kullanılmasıyla toplumun refahı artırılmış ve kamu hizmetlerinin aksamadan dağıtılmasına destek olunmuştur. Öte yandan, devletin böyle bir faaliyet içerisinde olması yetimlerin de işbu süreçten yararlanmalarına katkı sağlamış; her bir yetime sahip olduğu meblâğ gereğince fıkıh çerçevesinde %10 ila %15 arasında değişen bir oranla istirbâh sağlanmıştır.

²⁷ Nevşehir Şer’iyye Sicili (1339-1343), Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 20, 18.

²⁸ Sözlükteki anlamı itibarıyla “kısım kısım ayıran” manasına gelen “kassâm” kelimesi, hukuki terim olarak hayatını kaybeden kimsenin terekesini (geriye bıraktığı mal varlığını) vârisleri arasında İslami miras hukukuna göre paylaşımın memura verilen sandır. Bu paylaşımın “kassâm defteri” adlı bir deftere kaydedilirdi. Kassâmlar, “kazasker kassâmları” ve “kadılık kassâmları” olmak üzere ikiye ayrılırdı. Kadıya karşı sorumlu olan kassâmlar, güvenilir ve taksim işini iyi bilen kişiler arasından seçilirlerdi. Kassâmların belli bir miktarda maaşları olmamakla beraber bu kimseler taksim ettikleri terekelerden “resm-i kısmet” adı altında pay alırlardı. Kassâmlık, Tanzimat’tan sonra kaldırılmış, sadece “İstanbul Kassâmlığı” görevini idame ettirmiştir. Daha fazla bilgi için bakınız: Said Öztürk, “Kassâm”, Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 24/579-582; Ahmet Akgündüz, Şer’iye Sicilleri Mahiyeti Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler, (Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1998) 1/76.

²⁹ Nevşehir Şer’iyye Sicili (1296-1308), Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 7, 17.

³⁰ Nevşehir Şer’iyye Sicili (1324-1326), Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 29, 6.

³¹ Nevşehir Şer’iyye Sicili (1328-1332), Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 21, 127.

İstirbâh işleminin gerçekleşmesi ise çeşitli koşulların yerine getirilmesine bağlıdır. Bu bağlamda, sandıktan kendisi veya kurumu adına para talep eden kişiden alacağı paraya karşılık bir rehin alınması ve alınacak bu rehinin talep edilen paradan en az bir buçuk kat fazla olması gerekmiştir. Gerekli rehinin parayı talep eden kişi tarafından sağlanması ile rehinin ederini belirleyebilecek ve hatta rehinin durumunu değerlendirebilecek bir eksper görevlendirilmiştir. Öte yandan, gerekli görülen rehinin matlup tarafından karşılanamaması durumunda ilgiliden asgari iki kişi olmak kaydıyla kefil bulması istenmiştir. Kefil olması istenen bu kişilerin de tıpkı rehinin niteliği ve değeri gibi çeşitli özelliklere sahip olmaları beklenmiş ve yerel toplum nezdinde kayda değer bir yere veya statüye haiz olmaları gerektiği öngörülmüştür. Örneğin, Nevşehir Kazâsı Tahta Câmî Mahallesi'nde "Said" ve "Behiyye" isimli iki çocuğun babalarının vefatı üzerine Eytâm Sandığına intikâl eden meblâğın bin sekiz yüz yetmiş dört kuruşunu idâne (borç) almak isteyen Azmi Efendi'ye mezkûr mahalle imamı ile toplumda saygınlık kazanmış olan Molla Habib Efendi "*edâsına tarafeynden bi'l-emr ve'l-kabûl kefâlet-i mutlaka-i sahîha-i şer'iyye ile her birimiz yekdiğerimizin zimmetine lâzım gelen meblâğa dahi başka başka kefil ve zâminleriz dediklerinde*"³² ifadesiyle kefil olmuşlardır. Buradan da görülebileceği üzere talep edilen para karşılığında kefillerin güvenilir ve itimâtlı kişiler arasından seçilmelerine yönelik şart, sandığın tüzüğünde yer alan mevzuatla³³ paralellik göstermiş ve dolayısıyla, devletin yetimlerin haklarını korurken ne kadar hassas ve ihtiyatlı davrandığının da bir göstergesi olmuştur. Yetimlerin haklarının korunmasına verilen ehemmiyet sadece Müslüman tebaa için söz konusu olmamış, hakeza gayrimüslimler için de geçerli olmuştur. Bu duruma son derece uygun bir örnek Nevşehirli Prodermus üzerinden verilebilir. Nevşehir'in Civarzile Köyü'nde ölen Rum kökenli Lazari'nin yetim kalan evladına kalan dört bin beş yüz üç kuruşu idâne almak isteyen Prodermus'un Eytâm Sandıkları müdürünün gerekli gördüğü rehini sağlayamaması üzerine kendisinden en az iki kefil getirmesi istenmiş, bu durum üzerine Prodermus da yörenin saygın kişileri arasında gösterilen ve yerel esnaftan olan Dimitri ve Sava isimli kişileri kefil olarak göstermiştir.³⁴ Eytâm Sandıklarının, haklarını korumaya çalıştığı yetimler konusunda herhangi bir ayırım gözetmediği, ilgili çalışmanın esas aldığı Nevşehir'de ortaya konan

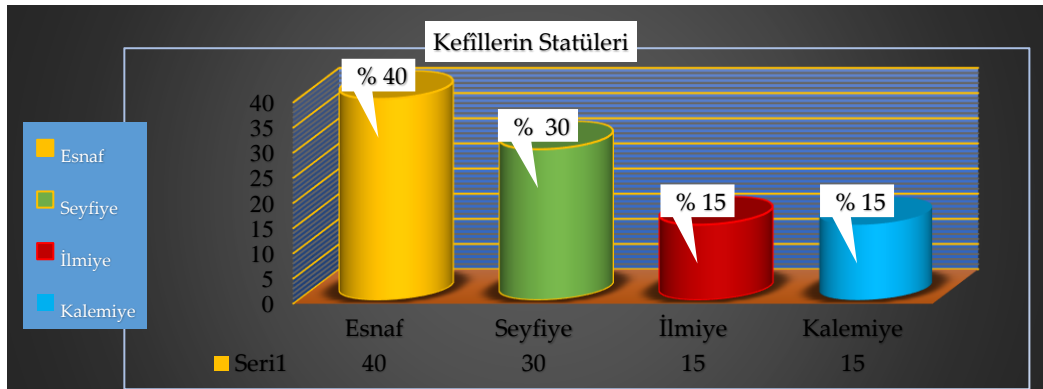
³² Erdoğan, 13 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicili, 109-110.

³³ Eytâm Sandıklarının hukuki mevzuatı ve karşılaştıkları sorunlar için bakınız: Mehmet Çanlı, "Tarihî Süreç İçerisinde Eytâm Sandıklarının Hukuki Mevzuatı ve Karşılaştığı Sorunlar (1851-1920)", *Uluslararası Türkçe Kültür Edebiyat Dergisi* 9/3 (2020).

³⁴ Erdoğan, 13 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicili, 431-432.

örnekler ve bu örneklere bağlı olarak hazırlanan tablolarda gözler önüne serilmiştir. Müslüman ve gayrimüslim yetimlerin paralarının bir kısmını talep eden ve Eytâm Sandıkları müdürünün gerekli gördüğü rehini sağlamak üzere, en az iki farklı kefil getirmesi beklenen matlupların bulmuş oldukları kefillerin statüleri Tablo 1’de görülmektedir. İşbu tablodan da anlaşılacağı üzere sandıktan para talep eden kişilerin çoğunlukla belirli bir gelir seviyesine sahip ve sürekli bir geliri bulunan kimseleri tercih ettiği söylenebilir. Ayrıca, kefillerin bağlı buldukları zümreler ve işgal ettikleri meslekler göz önüne alındığında kefillerin neredeyse tamamının belirli bir prestije ve yerel halk nezdinde teveccüh gören bir itibara haiz olduğu aşikârdır.³⁵

Tablo 1: İdane Alan Şahıslara Kefil Olan Kişilerin Statüleri

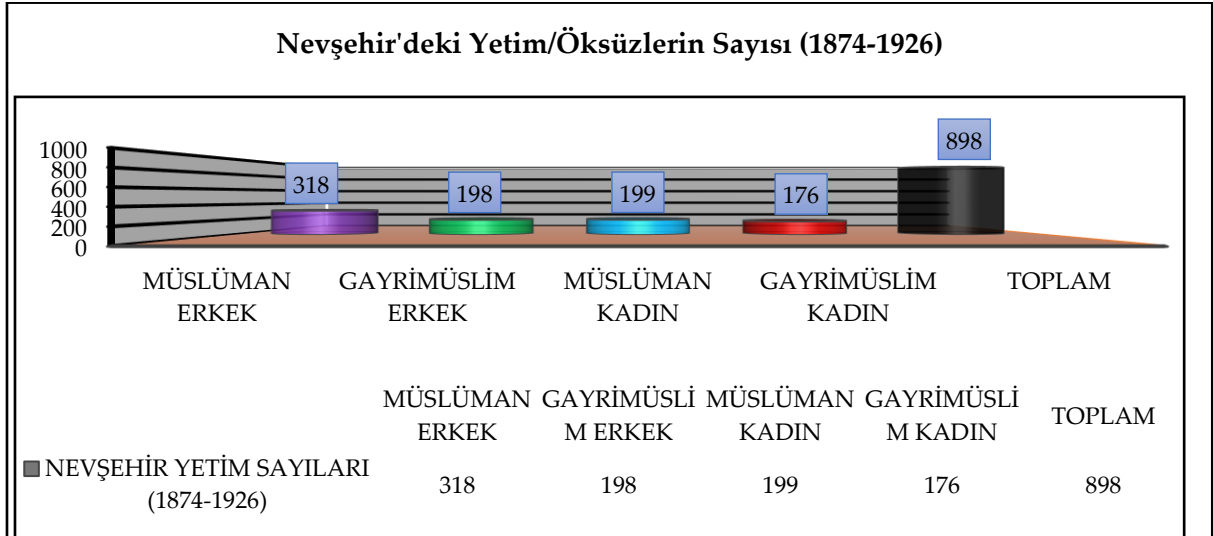
Sandığın bu raddede nizâmlı ve güvenilir olması, Müslim-gayrimüslim³⁶ ayrımı gözetmeksizin yetimlerin maddî-manevî tüm ihtiyaçlarına destek olması onu toplumun “sosyo-ekonomik şemsiyesi” haline getirmiştir. Sandık, varlığını sürdürdüğü elli iki yıl boyunca zora düşmüş tüm çocuklara nefes aldırma, ışık verme, maddî ve manevî ihtiyaçlarına katkıda bulunma misyonunu benimseyerek faaliyet göstermiştir. Tüm bunlardan hareketle renkli ve çeşitli insanlar barındıran bir tebaaya sahip olan Nevşehir

³⁵ Eytâm Sandıklarından para talep ederek ihtiyaçlarını karşılamak isteyen devlet kurumlarının da kefâlet bakımından oldukça sıkı şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, sandık meclisinden yardım talep eden devlet görevlilerinin de benzer şartlara riayet ederek sivillerden beklenen şartların benzerlerini yerine getirmeleri büyük önem arz etmiştir. 1911 yılında dönemin Nevşehir Belediye Başkanı Mehmet Bey, Nevşehir Eytâm Sandıklarından belirli bir miktarda para talep etmiştir. Belediyenin bu talebine karşılık sandık meclisi, kendisinden, var olan meblâğın en az bir buçuk katı değere sahip rehin göstermesini istemiştir. Bu talep üzerine Mehmet Bey de bu değere sahip iki mağazayı ipotek ederek rehin göstermiştir. İşbu örnekte de görülebileceği üzere sandık meclisi var olan şartları hiçbir şekilde esnetmemiş; kurumdan para talep eden herkese benzer şartlar sunmuştur. İlgili olay için bakınız: *Nevşehir Şer’iyye Sicili (1328-1332)*, 127.

³⁶ İlgili dönem içerisinde bölgede ikamet eden Müslim ve gayrimüslimlerin sosyo-ekonomik durumları için ayrıca bakınız: Hüseyin Saraç-Serkan Erdoğan, “13 Numaralı Nevşehir Şer’iyye Sicilinde Yer Alan Tereke Kayıtlarına Göre Müslim ve Gayrimüslimlerin Sosyo-ekonomik Durumları (1908-1910)”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/2 (2019).

Eytâm Sandığı, yetimlerin geleceğini³⁷ şekillendiren, her çocuğun eşit ve yaşanabilir bir hayata sahip olması gerektiğine inanan bir duruş sergilemiştir. Tebaanın sandığı birtakım emellerle suistimal etmesinin de önüne geçilmiş ve bölgedeki yetimlerin sayısının sandığa doğru ve eksiksiz bir şekilde kaydedilmesi mümkün kılınmıştır. Tablo 2, Nevşehir'deki yetimlerin sayısını ayrıntılı olarak göstermektedir. 1874 ile 1926 yılları arasında toplamda 898 çocuğun kaydının tutulduğu Nevşehir Eytâm Sandığında 517 Müslüman yetime karşılık 374 gayrimüslim yetim bulunmaktadır. Doğal olarak buradan da anlaşılacağı üzere 198'i erkek, 176'sı kadın olmak üzere toplamdaki 374 gayrimüslim yetim elli iki yıllık kurumun paydaşları olmuş ve hepsinin hakları Devlet-i Âliyye tarafından koruma altına alınmıştır. Daha da önemlisi, bu sayılar, devletin "istimâlet" politikasının çok önemli bir örneğini ortaya koymuş olduğunu vurgulamaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında da Devlet-i Âliyye'nin "sosyal devlet" anlayışının ilk örneklerinden birini göstererek muasır bir medeniyet profili çizdiğini söylemek mümkündür.

Tablo 2: Nevşehir Kazâsı'ndaki Yetim/Öksüzlerin Sayısı (1874-1926)³⁸

³⁷ Yetimler, sandıkta olan haklarını ve sahip oldukları haklara binaen sandıkta bulunan paralarını reşit olunca alabilme imkânına haizlerdir. Bu anlamda, yetimlerin reşit olunca rüştlarini ispat edebilmeleri için mahkemeye başvurmaları gerekmiştir. Örneğin, Nevşehir Kazâsı'na tabi Sulusaray Köyü sakinlerinden olan Abdülhamid'in vefat etmesi üzerine o dönem mirasçısı olan fakat rüştlarini henüz almadıkları için mirası devralamayan yetimlerden Züleyha ve Hacı Mehmed'in artık reşit olduklarından ve kendi işlerini yapabilecek duruma geldiklerinden ötürü vasileri olan Ayşe Hatun'a gerek kalmadığına dair Nevşehir Kazâsı Mahkemesinde süregelen dava sonuçlanmış ve çocukların reşit olduklarına dair karar Eytâm Müdürü Mustafa Efendi'ye gönderilmiştir. Çocukların reşit olup olmadıklarına karar vermeleri adına Muhsin Bey Mahallesi İmamı Mehmed Nuri Efendi, muhtâr-ı evvel Ali Efendi, Hacı Hamdi Efendi ve Süleyman Beyzâde Nail Bey gibi isimlerin yer aldığı bir heyet mahkemeye şahitlik yapmıştır. İlgili dava için bakınız: *Nevşehir Şer'iyye Sicili (1326-1328)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 13, 193.

³⁸ Bu tablo kaynakçada verilen Nevşehir Şer'iyye Sicillerinde yer alan kayıtlardan oluşturulmuştur.

Yukarıda görüldüğü üzere 1874-1926 yılları arasında Nevşehir’de 898 yetim/öksüzün yekûn 1.004,098 kuruşu sandık uhdesinde işletilmiş ve bu sayede, anaparaya 141,297 kuruşu ribh edilmiştir.³⁹ Nevşehir Eytâm Sandığının faaliyet gösterdiği 1874 ile 1926 yılları arasında istirbâh edilen meblâğın %50’si 12 ay, %11’i 9 ay, %10’u 24 ay, %9’u 6 ay, %8’i 6 ay, %8’i 9 ay ve %4’ü 3 ay vade ile sandıktan alınmıştır.⁴⁰ Bu bağlamda da ilgili yıllar arasında sandığın yetimlere sağlamış olduğu genel istirbâh oranının %12 olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan, Nevşehir’de verilen bu istirbâh oranının Anadolu’daki muhtelif muadilleri ile kıyaslandığında farklılık gösterdiğini söylemek gereklidir. Genel itibarıyla %12 istirbâh payı verilen Nevşehir’in aksine Çanakkale’de %9, Eskişehir-Sivrihisar’da ise %12 oranında bir pay verildiği ifade edilebilir.⁴¹ İstirbâh oranlarının yerel bazda farklılık arz etmesi ise yörenin sandığa göstermiş olduğu rağbet ile açıklanabilir. Hakeza mezkûr şehirlerde yetim/öksüz adına sandığa yatırılan meblâğın miktarına bakıldığında Çanakkale’de sandığa daha fazla ilginin olduğu görülmektedir. Bu da ister istemez istirbâh oranlarına yansımıştır. Bölgedeki istirbâh oranının düşük olması da insanların daha az para almalarına neden olmuştur. Bu durum Nevşehir ve Çanakkale’de paralellik arz ederken Eskişehir-Sivrihisar’da ise zıt yönde seyir göstermiştir.

Tablo 3: Nevşehir, Eskişehir-Sivrihisar Ve Çanakkale Kazâları’nın Servet Miktarı ve Yıllık İstirbâh Oranları

İdâne-Vade Alınan İstirbâh-Oran	Yetim Adına Sandığa Yatırılan Meblâğ ⁴²
Nevşehir (1909-1913)	

³⁹ İlgili bilgiler için bakınız: Ek 2.

⁴⁰ İlgili bilgiler için bakınız: Ek 3.

⁴¹ Çanakkale Eytâm Sandıkları ve sandıklarda uygulanan istirbâh oranları için bakınız: İrfan Ünal, *167 Nolu Çanakkale Eytâm Sandığına Mahsus Teminatlı idâne Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (1920-1926)*, (Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010); Eskişehir-Sivrihisar Eytâm Sandıkları ve sandıklarda uygulanan istirbâh oranları için bakınız: Necla Kızıldağ, *Eytâm İdaresi ve 50 Nolu Eskişehir-Sivrihisar İdat Sandığı Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

⁴² Çanakkale ve Eskişehir-Sivrihisar’a ait veriler daha önce çalışılmış yüksek lisans tezlerinden alınmıştır. Bkz: Ünal, *167 Nolu Çanakkale Eytâm Sandığına Mahsus Teminatlı idâne Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (1920-1926)*; Kızıldağ, *Eytâm İdaresi ve 50 Nolu Eskişehir-Sivrihisar İdat Sandığı Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*.

İdâne ⁴³	Vade	Faiz	Faiz Oranı	50.000	20.000-50.000	10.000-20.000	1.000-10.000	100-1.000
7.095	3 Yıl	2.550	%11,98	9	14	26	21	34
4.562	2 Yıl	1.094	%11,99					
1.159	1 Yıl	134	%11,56					
Eskişehir-Sivrihisar (1913-1915)								
3.141,9	3 Yıl	1.131	%12	-	-	2	77	3
1.706	3 Yıl	614	%12					
2.240	5 Yıl	1.244	%12					
Çanakkale (1920-1926)								
15.000	3 Yıl	4.050	%9	15	33	39	42	2
4.300	2 Yıl	744	%9					
6.000	1 Yıl	540	%9					

Sonuç

Emvâl-i Eytâm İdaresi, Osmanlı'da yetimleri ve onların mallarını muhafaza etmek için yürürlüğe konulmuş çalışmaların son safhasıdır. Daha önceleri vakıflar yoluyla korunagelen yetim malları, Emvâl-i Eytâm İdaresi ile düzene ve kurallara bağlanmıştır. Emvâl-i Eytâm İdaresi, yetim malları için imparatorluğun dört bir yanında faaliyet göstermiş ve yetim mallarının nemâlandırılması devlet kontrolünde yapılmıştır.

⁴³ Tabloda verilen miktarlar istirbâh oranının bulunabilmesi için miktara bakılmaksızın sondaj metodu kullanılarak alınmıştır.

1874-1926 yılları arasında faaliyet gösteren Nevşehir Eytâm Sandığı, bölge halkının refahı ve yetim mallarının sürdürülebilirliği açısından bölgede etkin rol oynamıştır. Mezkûr yıllar arası sandıktan üç yüz doksan üç kişi deyn almıştır. Bunların %65'ini Müslüman, %35'ini ise gayrimüslimlerin aldığı bilinmektedir. Yetimlerin cinsiyetlerine ve tabi oldukları tebaaya bakıldığında üç yüz on sekiz Müslim erkek, yüz doksan dokuz Müslim kadın, yüz doksan sekiz gayrimüslim erkek, yüz altmış yedi gayrimüslim kadının olduğu görülmektedir. Yetimlerin vasîlerinin genellikle birinci dereceden kişiler olduğu görülmektedir. Bu vasîlerin başında anne, baba, amca, hala ve "vasî-i mansûb" denilen, kadı tarafından güvenilir ve uygun görülen kişiler olduğu görülmektedir. Murislerin cinsiyetleri ve dinlerine bakıldığında dört yüz on üç Müslim erkek, yüz yetmiş beş Müslim kadın, doksan yedi Rum erkek, kırk iki Rum kadın, yetmiş beş Ermeni erkek ve otuz iki Ermeni kadın olduğu görülmektedir.

Yetimlere verilen miktar nizâmname kuralları kapsamında belirlenen istirbâh oranı ile aynıdır; fakat aynı durumu Çanakkale için ifade etmek güçtür. Bunun sebebi ise bölgede sandığa olan rağbetin az olması ile açıklanabilir. Tüm borçlular için "ber-vech-i istirbâh" şeklinde bir tanım yapılmıştır. Borç alan kişilerin tamamı için kefiller veya rehin edilecek yerler yazılmıştır. Sandıktan para alanların mesleklerine bakıldığında esnafların en fazla para alan kesim olduğu görülmüştür. Yine sandıktan para alanların mahalle ve köylerine bakıldığında Muhsin Bey Mahallesi ve Melegübü⁴⁴ Karyesi göze çarpmaktadır. Bunun nedeni olarak ise bu bölgelerin esnafın ve ticaretin yoğun olduğu yerler olması öne sürülebilir.

Yukarıda da izah edilmiş olduğu üzere Nevşehir Eytâm Sandığından birçok sahada etkin bir biçimde yararlanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun uygulamış olduğu istimâlet politikası ise yörede yaşayan farklı din ve kültüre mensup tebaanın sandığa olan rağbetini artırmıştır. Sandık sadece tebaaya hitap etmemiş; aynı zamanda, devletin idari kurumlarının da faydalandığı bir "fon" olmuştur. Nitekim dönemin Nevşehir Belediye Başkanı Mehmet Bey, "belediye işlerinde harç u sarf etmek üzere" ibaresiyle sandıktan sekiz bin kuruş idâne almıştır. Bu manada Nevşehir Eytâm Sandığı, yetim çocukların teminatı olduğu gibi toplumun da faydalanabileceği, modern anlamda bir banka özelliği göstermiştir.

⁴⁴ Günümüz Nevşehir İli'ne bağlı Derinkuyu İlçesi'nin adıdır.

Son olarak, ilgili çalışmanın ana konusunu oluşturan Eytâm Sandıkları sahip olduğu farklı özellikler açısından modern bir müessesenin haiz olması gereken tüm ihtiyaçlara karşılık verebilmiş; yer yer sosyal, yer yer ekonomik ve yer yer de iktisadi bir profil çizmiştir. İmparatorluğun farklı alanlarına yönelik göstermiş olduğu esneklik Eytâm Sandıklarını döneminde faaliyet gösteren birçok kurumun önüne geçirmiş ve onu tam manasıyla çağının gerekliliklerine uygun bir fenomene dönüştürmüştür.

Kaynakça / References

Arşiv Vesikaları

- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1270-1298)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 2. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1308-1324)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 6. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1296-1308)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 7. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1328-1331)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 8. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1328-1330)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 9. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1322-1328)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 10. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1319-1320)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 11. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1325-1331)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 12. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1326-1328)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 13. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1339-1343)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 14. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1320-1321)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 16. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1323-1324)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 17. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1338-1339)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 18. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1332-1339)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 19. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1339-1343)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 20. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1328-1332)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 21. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1331-1340)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 22. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1331-1340)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 23. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1336-1338)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 26. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1341-1342)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 27. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1337-1341)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 28. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1324-1326)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 29. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- Nevşehir Şer'iyye Sicili (1322-1325)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meşihat [MŞH. ŞSC. d], No. 30. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Dahiliye [DH.H]*. No. 47, Gömlek No. 79, 1-2. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Başbakanlık Osmanlı Arşivi. *Mühimme Defterleri [A. DVNSMHM.]*. No. 36, 710. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

Kitap, Makale ve Tezler

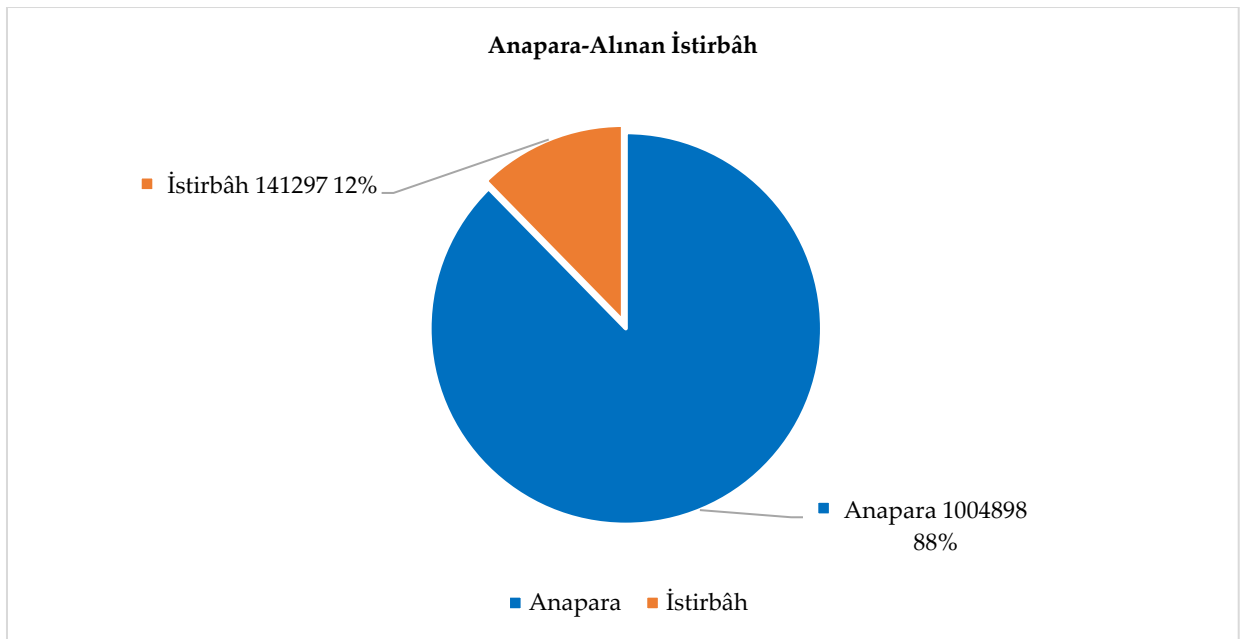
- Akgündüz, Ahmet. *Şer'iye Sicilleri Mahiyeti Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1998.
- Bozkurt, Fatih. "Yetimi Kolla, Malını Korum! Tereke Defterleri ve Yetim Malları (1785-1875)", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2/3 (2012), 69-90.
- Çanlı, Mehmet. "Tarihî Süreç İçerisinde Eytâm Sandıklarının Hukuki Mevzuatı ve Karşılaştığı Sorunlar (1851-1920)", *Uluslararası Türkçe Kültür Edebiyat Dergisi*, 9/3, (2020), 1301-1321.
- Erdoğan, Serkan. *13 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicili (H. Recep 1326/M. Temmuz-Ağustos 1908/H. Ramazan 1328/M. Eylül-Ekim 1910) Transkripsiyon ve Genel Değerlendirme*. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Göçer, Kenan. "Bankacılığımızda Tekâmül ve Emlâk ve Eytâm Bankası", *Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3/1 (2017), 109-113.
- İnanç, Veli. *Eytâm İdaresi-Sandıkları ve Marmaris Örneği (1885-1911)*, Muğla: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Kıvrım, İsmail, "Mahalle Avârız Vakıfları (17. Yüzyıl Ayntab Örneği)", *Gaziantep Üniversitesi Ayntâb Araştırmalar Dergisi*, 2/2 (2019), 34-49.

- Kızıldağ, Necla. *Eytâm İdaresi ve 50 Nolu Eskişehir-Sivrihisar İdânat Sandığı Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kutluer, İlhan. “İnsan” *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/320-323. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları), 2000.
- Özcan, Tahsin. “Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları” *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2006), 103-121.
- Öztürk, Said. “Kassâm” *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/579-582. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları), 2001.
- Saraç, Hüseyin-Erdoğan, Serkan. “13 Numaralı Nevşehir Şer’iyye Sicilinde Yer Alan Terekelere Kayıtlarına Göre Müslim ve Gayrimüslimlerin Sosyo-ekonomik Durumları (1908-1910)”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/2 (2019), 440-450.
- Şahin, Furkan. *Eytâm Sandıklarının Kuruluşu ve Konuyla İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ünal, İrfan. *167 Nolu Çanakkale Eytâm Sandığına Mahsus Teminatlı İdâne Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (1920-1926)*. Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Yazıcı, Nesimi. “Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, (2007), 1-46.
- Yurdakul, İlhami. “Osmanlı’da Yetimler ve Söğüt Darüleytâmı”, *Tarih Boyunca Söğüt ve Kültürü*, ed. Taner Bilgi vd. 13-21, Ankara: Başkent Klışe Matbaacılık, 2015.

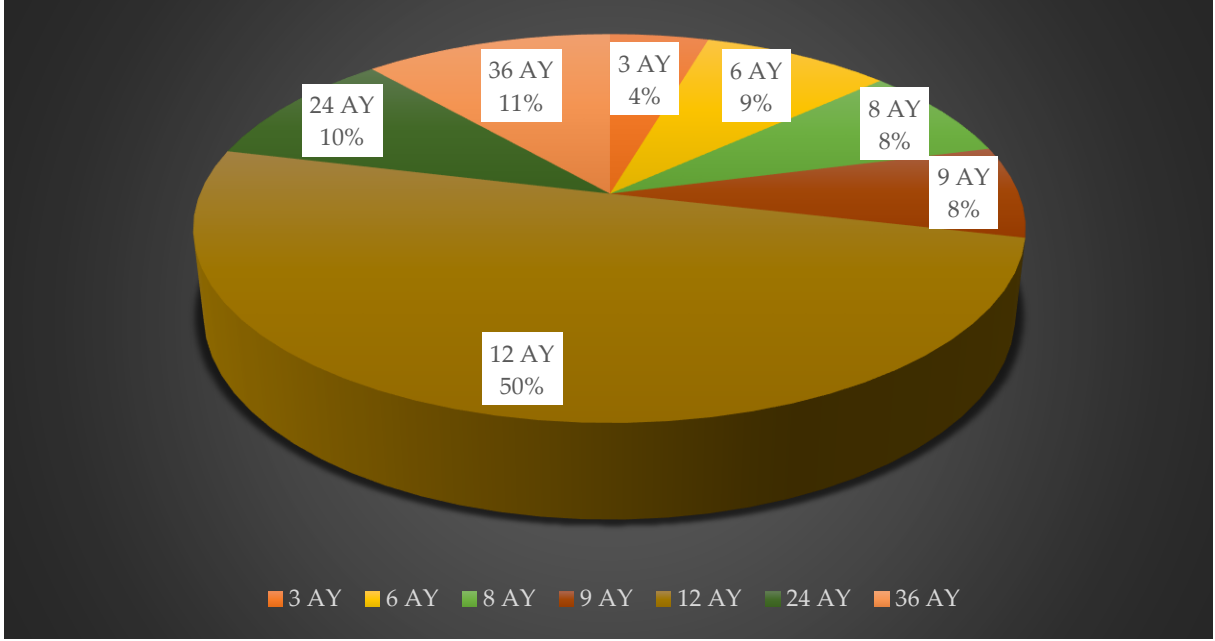
Ekler

Müdürün Adı	Atama Tarihi	Künye
İzzet Bey	1874/H.1294	N.Ş.S., NO: 2 Varak: 173, Hüküm 356.
Hacı Tahir Efendi	1888/H.1306	Konya Vilâyet Sâlnâmesi, H.1305-06, s.133.
Nuri Efendi	1890/H.1305	N.Ş.S., NO: 7 Varak: 225, Hüküm 996.
Safvet Efendi	1892/H.1307	N.Ş.S., NO: 6 Varak: 40, Hüküm 118.
Süleyman Reşit	1894/H.1309	N.Ş.S., NO: 6 Varak: 106, Hüküm 332.
Hacı Ahmet	1896/H.1311	N.Ş.S., NO: 6 Varak: 123, Hüküm 360.
Münir Efendi	1898/H.1313	N.Ş.S., NO: 6 Varak: 131, Hüküm 381.
Hacı Osman Efendi	1900/H.1315	N.Ş.S., NO: 6 Varak: 177, Hüküm 499.
Mustafa Efendi	1909/H.1325	N.Ş.S., NO: 13 Varak: 138, Hüküm 303.
Sıtkı Bey	1910/H.1326	N.Ş.S., NO: 13 Varak: 212, Hüküm 136.
Ahmet Efendi	1912/H.1328	N.Ş.S., NO: 21 Varak: 300, Hüküm 44.
Bekir Efendi	1915/H.1331	N.Ş.S., NO: 19 Varak: 151, Hüküm 97.
Hacı Hasan Efendi	1920/H.1336	N.Ş.S., NO: 19 Varak: 84, Hüküm 435.
Hacı Bekir Efendi	1923/H.1340	N.Ş.S., NO: 18 Varak: 36, Hüküm 36.

Ek 1: Nevşehir Eytâm Sandığı Müdürleri

Ek 2: Anapara ve Alınan İstirbâh

Ek 3: Sandığa Teslim Edilen Miktarın Vadeleri

Şırnak Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi

Şırnak University
Journal of Divinity Faculty

ISSN: 2146-4901
e-ISSN: 2667-6575

YAZAR KATKI ORANI BEYANI

(AUTHORS' CONTRIBUTION STATEMENT)

Makale Bilgisi (Article Information): Osmanlı Taşrasında Yetim Olmak: Nevşehir Örneği (1874-1926) / *Being An Orphan in An Ottoman Subprovince: Nevsehir (1874-1926)*

Makaledeki Yazar Katkılarının Yüzde ile Gösterilmesi (Showing Author Contributions in the Article as Percent)		1. Sorumlu Yazar (Responsible Author)	2. Katkı Sunan Yazar (Contributer Author)
Çalışmanın Tasarlanması	Conceiving the Study	%50	%50
Veri Toplanması:	Data Collection	%50	%50
Veri Analizi	Data Analysis	%50	%50
Makalenin Yazımı	Writingup	%50	%50
Makale Gönderimi ve Revizyonu	Submission and Revision	%50	%50

Not(e): Belgenin imzalı asıl nüshası dergi süreç dosyalarında mevcuttur (*The signed original copy of the document is available in the journal process files archive*).